

§ 12. МАСТАЦТВА СТАРАЖЫТНАГА ІРАНА: УСЛАЎЛЕННЕ МАГУТНАСЦІ ЦАРА І ЯГО ДЗЯРЖАВЫ

Культура Старажытнага Ірана — адна з найстарэйшых у Старажытным свеце. На старажытнаіранскае (персідскае) мастацтва паўплывалі рэлігійныя традыцыі Старажытнага Егіпта і суседства з магутнай Месапатаміяй. Адметнай асаблівасцю гэтага рэгіёна было сцвярджанне велічы вярхоўнай улады цара і яго абагаўленне.

Палацавая архітэктура і скульптура. Палацы ў Старажытным Іране — гэта не проста раскошнае жыллё правіцеляў, але і важныя сімвалы іх улады. Імкненне да велічы перш за ўсё было

Вароты са скульптурнымі
выявамі шэду ў Персепалі
(V ст. да н. э.)

Палац у Персепалі
(V ст. да н. э.)

адлюстравана ў архітэктуры. Велізарныя палацы дэманстравалі магутнасць і дабрабыт цароў, служылі месцам для свецкіх мерапрыемстваў — прыёму высокапастаўленых гасцей і правядзення дзяржаўных цырымоній.

Помнікамі архітэктуры Старажытнага Ірана з'яўляюцца *палацы ў Пасаргадах* — адной з першых старажытнаперсідскіх сталіц, а таксама ў *Персэпалі* і *Сузах*. Руіны палацавых збудаванняў да гэтага часу выклікаюць захапленне размахам выканання і прыгажосцю. Палацавыя комплексы былі спраектаваны такім чынам, каб падкрэсліць значнасць правіцеля і яго перавагу над падданымі. Таму яны былі або абкружаны сценамі, або збудаваны на спецыяльных платформах, да якіх вялі багата ўпрыгожаныя рэльефамі лесвіцы. Уваход у палац ахоўвалі велічныя вартавыя — міфічныя істоты з галавой цара, тулавам быка і крыламі арла. Гігanty выклікалі ў наведвальнікаў палаца страх перад правіцелямі.

Самым значным памяшканнем у палацавых комплексах была прасторная, добра асветленая *парадная зала* са мноствам калон. Пра моц і багацце цара Дарыя I і яго сына Ксеркса I у «*Зале цароў Дарыя — Ксеркса*» ў Персэпалі сведчаць раскошныя рэльефы і 36 вялікіх калон. А «*Залу цара Артаксеркса II*» упрыгожвалі 100 калон! У Сузах у параднай зале ў акружэнні 20-метровых стройных і прыгожых калон, увянчаных скульптурнымі паўфігурамі быкоў, быў размешчаны трон цара.

Унікальнасць палацавым комплексам Старажытнага Ірана надаюць расквечаныя *рэльефныя кампазіцыі*. Па-майстэрску створаныя выявы не толькі ўпрыгожваюць будынкі, але і з'яўляюцца

Рэльеф з палаца ў Сузах
(V ст. да н. э.)

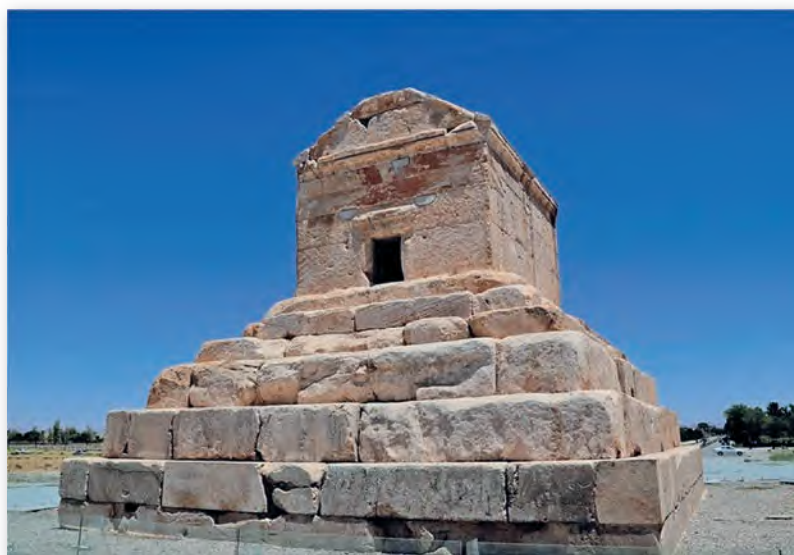

сведчаннем гістарычных падзей. У адрозненне ад асірыйскіх твораў, персідскім рэльефам уласцівы велічны і святочны характар. У іх адсутнічаюць поўныя руху і эмацыянальнага напружання сцэны барацьбы. Перавага персідскімі скульптарамі аддавалася бясконцым працэсіям воінаў і дэннікаў, якія нясуць цару падарункі. Спакойныя, строгія вобразы дэннікаў з палаца ў Сузах выяўляюць пачцінасць і прымірэнне.

Многія памяшканні персідскіх палацаў маюць пазычныя назвы: «Зала ста калон», «Брама ўсіх краін», «Зала страчаных крокаў». Як вы думаеце, чаму яны былі так названы?

Грабніцы персідскіх цароў. Грабніцы — месцы пахавання цароў — у архітэктурцы Старажытнага Ірана займалі асаблівае месца. Ад палацавай архітэктурцы пахавальныя збудаванні адрозніваліся стрыманасцю і прастатой.

Грабніца цара Кіра ў Пасаргадах — адзін з яскравых прыкладаў архітэктурцы персідскага стылю. Гэта збудаванне з белага вапняку ў выглядзе ступеньчатай піраміды вышыняй у 11 метраў адлюстроўвала значнасць Кіра Вялікага — цара-заснавальніка персідскай дзяржавы. Адзіным упрыгажэннем грабніцы з'яўляецца размешчаны

Грабніца Кіра ў Пасаргадах (VI ст. да н. э.)

Скальныя грабніцы ў Накш-і-Рустаме (I тыс. да н. э.)

над уваходам арнаментальны матыў у форме кветкі — сімвал вярхоўнага бога.

Уваходы ў *грабніцы ў Накш-і-Рустаме* ўяўляюць сабой своеасаблівыя нішы ў форме крыжа, як бы «ўманціраваныя» на 20-метровай вышыні ў скальныя сцены. У цэнтры крыжа высечаны ўваход, ля якога ўзвышаюцца калоны. Прастора над уваходам упрыгожана рэльефнымі выявамі. Напрыклад, у *грабніцы Дарыя Вялікага* — самай вядомай грабніцы ў Накш-і-Рустаме — гэта выявы самога цара і персідскіх воінаў у час правядзення цырымоніі. І сёння скальныя грабніцы ўражваюць веліччу, выклікаючы пашану да памерлых і магутнасці Старажытнага Ірана.

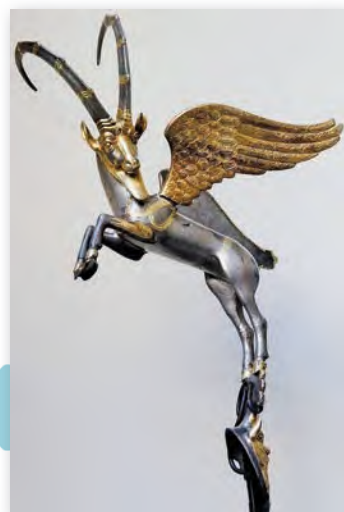
Разгледзьце грабніцы ў Пасаргадах і Накш-і-Рустаме. Параўнайце іх знешні выгляд. Знайдзіце ў гэтых збудаваннях агульнае і адметнае. Як вы думаеце, чаму пышнасьць палацаў персідскіх уладароў не пераносіцца на іх грабніцы?

Раскоша дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Вялікія правіцелі Ірана не толькі імкнуліся да пашырэння сваіх меж, але

Рытон у форме галавы барана (золата, VII–VI стст. да н. э.)

Ручка вазы ў выглядзе крылатага казярога (срэбра з інкрустацыяй, IV ст. да н. э.)

і выяўлялі цікавасць да развіцця культуры. Раскошныя прадметы дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва былі неад’емнай часткай жыцця царскага двара. Вытанчаныя ювелірныя ўпрыгажэнні, цудоўныя тканіны з прыгожым узорам і шкло да гэтага часу выклікаюць захапленне майстэрствам выканання.

Але асабліва высокага майстэрства старажытнаіранскія ўмельцы дасягнулі ў апрацоўцы металаў. Найтанчэйшае разьбярства, непаўторныя арнаменты ў металічных вырабах перадаюць тонкі густ майстроў. Карыстаючыся тэхнікамі чаканкі, гравіроўкі, інкрустацыі каштоўнымі камянямі і золатам, яны стваралі прадметы незвычайнай прыгажосці. Напрыклад, *рытоны* — вырабленыя з золата і срэбра пасудзіны, якія мелі форму жывёл або міфічных істот. Вырабы выкарыстоўваліся не толькі для піцця. Гэта былі ўнікальныя творы мастацтва. Старажытнаіранскія дэкаратыўныя вырабы не толькі ўпрыгожвалі палацы правіцеляў, але і сімвалізавалі іх статус, магутнасць і дабрабыт. Кожны цар імкнуўся перасягнуць папярэднікаў, замаўляючы ўсё новыя і новыя шэдэўры для свайго палаца.

Прадметы побыту, створаныя майстрамі Старажытнага Ірана, адрозніваюцца раскошай і багаццем дэкору. Як, на вашу думку, гэта звязана з культурам царскай улады? Звярніцеся да электроннага дадатку.

Мастацтва Старажытнага Ірана служыла сродкам услаўлення цара. Масіўныя збудаванні і вытанчаныя ўпрыгажэнні, вопратка і рыштунак воінаў, скульптурныя выявы чалавека і фантастычных істот адлюстроўвалі раскошу і моц квітнеючай дзяржавы, сцвярджалі магутнасць правіцеля.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Параўнайце культуру Старажытнага Ірана з іншымі культурамі Старажытнага свету. У чым унікальнасць старажытнаіранскага мастацтва? Якія сюжэты і матывы пераважаюць у рэльефах і дэкаратыўна-прыкладным мастацтве Ірана? З якімі культурамі мастацкі стыль і тэхналогіі іх стварэння маюць падабенства? Звярніцеся да электроннага дадатку.

2. У літаратуры і міфалогіі Старажытнага Ірана Сонца часта займала важнае месца. Яго праслаўлялі як жыццесцвярдзальную сілу, як крыніцу святла і цяпла. Прачытайце ўрывак са свяшчэннай кнігі «Авэста». Падумайце, у якіх яшчэ культурах Старажытнага свету Сонца займала важную ролю.

Когда Солнце светит,
Когда Солнце греет,
Стоят божества
Все сотнями тысяч
И счастье вбирают,
И счастье вручают,
И счастье дарят Земле...

Гимн Солнцу.

(Пер. И. Стеблин-Каменского)

ТВОРЧАЯ МАЙСТЭРНЯ

У культуры Старажытнага Ірана, як і ў іншых культурах Старажытнага свету, вельмі папулярны вобраз фантастычнай жывёлы. Звярніцеся да электроннага дадатку. Прыдумайце і намалюйце пасудзіну ў выглядзе фантастычнай істоты, прытрымліваючыся мастацкага стылю Старажытнага Ірана.

